

ОПЕРАЦІЯ «АБСТЕНШН» – НЕВДАЛА СПРОБА ОВОЛОДІННЯ ОСТРОВОМ КАСТЕЛЬРОССО у 1941 р.

Стаття присвячена одному епізоду бойових дій Другої світової війни на Середземноморському театрі військових дій – спробі захоплення острова Кастельроссо. Проаналізовано причини, що спонукали до здійснення операції. Розглянуто планування операції «Абстеншн» та її проведення.

Ключові слова: Друга світова війна, Середземноморський ТВД, морська десантна операція.

Друга світова війна на Середземноморському театрі воєнних дій часто сприймається як неперервна смуга британських успіхів. Символами цього стали морські бої біля мису Пунто-Стіло, під Матапаном чи біля мису Спада. В усіх перелічених сутичках британський Королівський флот виявився краще організованим і змушував противника відступити до своїх баз. Не менш важливим символом став і наліт на Таранто, внаслідок якого частина італійських лінійних кораблів уже ніколи не повернулась до бойових дій. Увінчали цю низку перемог успішні висадки десантів на Сицилії та у південній Італії, що, зрештою, призвели до падіння фашистської держави. У цій картині переможної ходи немає місця для поразок – однак траплялись і вони. Одна з них мала місце у 1941 р., коли британцям не вдалось захопити острів Кастельроссо – італійське володіння в Егейському морі.

На рубежі XIX і XX століть процес послаблення Османської імперії набув незворотних рис. У 1911-1912 рр. точилась італо-турецька війна, предметом якої стали турецькі володіння у Північній Африці. Скориставшись зручним моментом мешканці острова Кастельроссо

Франц Мацій, доктор габілітований, Університет імені Адама Міцкевича, м. Познань, Республіка Польща.

© Франц М., 2014

звернулись до генерала Джованні Амеліо, командувача окупаційними силами на острові Родос, з проханням анексувати на користь Італії також і їхній острівець. І хоч італійська влада не задовольнила прохання, населення Кастельроссо не збиралось і надалі пов'язувати свою долю з Османською імперією. 14 березня 1913 р. вони підняли повстання, арештувавши турецького губернатора і роззброївши загін військ, що дислокувався на острові [1].

Ситуація «безвладдя» зберігалась на острові й під час Першої світової війни. Мешканці Кастельроссо випровадили з острова емісара грецького уряду, владу якого вони відмовились визнати. Однак в грудні 1915 р. до острова підійшла ескадра Антанти, яка висадила десант французьких військ [2]. Зрештою, статус Кастельроссо був врегульований Севрським мирним договором 1920 р., відповідно до якого острів передали Італії. Острів був інтегрований в адміністративному відношенні з іншими італійськими володіннями у цій акваторії – Isole Italiane dell'Egeo [3]. Це рішення підтвердила італо-турецька конвенція 1932 р., відповідно до якої малі острівці довкола Кастельроссо (зокрема, Ро й Стронгілі) відійшли до Туреччини, але сам Кастельроссо залишився італійським [4].

Початок Другої світової війни суттєво підвищив стратегічну вагу італійських володінь у Егейському морі. Розташованим тут портам, аеродромам та іншим елементам інфраструктури відводилась важлива роль у італійських планах з встановлення панування над усім Середземним морем. Не лишився осторонь цих планів і невеликий Кастельроссо. На той час на острові площею близько 13 кв. км проживало 1400 осіб. Завдяки зусиллям італійської влади на острові було споруджено нову школу, лікарню, дороги. Порт у Меджісті було розширено й пристосовано до базування кораблів класу есмінців (у разі необхідності до порту могли заходити й легкі крейсери, однак їх маневрування в обмеженій акваторії було вкрай утруднене). Спочатку, щоправда, Кастельроссо знаходився осторонь активних бойових дій, однак уже в липні 1940 р. під час чергової конвойної операції, скерованої

до Греції, острів Кастельроссо виявився елементом великої мозаїки британських воєнних планів.

17 липня з Александрії вирушив британський конвой AN-2, на шести суднах якого везли стратегічні вантажі для Греції. Самій операції надавалось великого значення як чиннику, що суттєво посилював цю країну перед обличчям можливої італійської агресії. Безпосередню охорону конвою забезпечували легкі крейсери «Кейптаун» і «Ліверпуль», а також есмінці «Даймонд», «Стюарт», «Дейнти» та «Дефендер» [8]. У море також вийшло з'єднання далекого прикриття – авіаносець «Ігл», лінійні кораблі «Малайя», «Ройял Соверін» та «Уорспайт», легкі крейсери «Нептун» і «Сідней» та десять есмінців. Ці достатньо потужні сили вийшли в море, не володіючи жодною детальною інформацією щодо активності італійського флоту.

З огляду на важливе значення конвою, британці вирішили додатково забезпечити його успішне проведення диверсійною операцією в районі острова Кастельроссо – легкий крейсер «Оріон» у супроводі есмінців «Вампір» і «Вендетта» підійшов до острова й обстріляв його, розраховуючи відвернути увагу італійського командування від конвою.

Подібну диверсійну операцію здійснили також для забезпечення проведення зворотного конвою AS-2, що вирушив 26 липня з портів Егейського моря до Александрії [6]. До сил ескорту цього конвою після поповнення запасів палива і боєкомплекту приєднались крейсери «Нептун» і «Сідней». Обидва крейсери зазнали атак італійських бомбардувальників і торпедоносців, але їм вдалось уникнути влучань. Згодом крейсери перехопили невеликий грецький танкер «Ерміоні», що йшов з вантажем палива на італійські Додеканезькі острови. Знявши з судна екіпаж, «Нептун» потопив «Ерміоні» артилерійським вогнем.

Обидві диверсійні операції мали створити у італійців враження підготовки британського десанту на Кастельроссо. Те, що в липні 1940 р. було лише свого роду «димовою завісою», мало стати реальністю в лютому 1941 р.

Початок активних бойових дій на Балканах, зумовлений нападом Італії на Грецію, викликав зростання зацікавленості

британської сторони регіоном Егейського моря. Італійські бази на Додеканезьких островах становили постійну загрозу британським комунікаціям (хоч сили, зосереджені на цих базах, були досить скромними). Крім того, посилення британських позицій у вказаному регіоні лежало в контексті прагнень В. Черчілля спонукати Туреччину до вступу у війну на боці Сполученого Королівства – а це, своєю чергою, могло поставити хрест на німецьких планах посилення впливу у близькосхідному регіоні.

Острів Кастельроссо, невеликий і недостатньо укріплений, становив собою привабливу ціль для висадки десанту й реалізації військових і політичних завдань, визначених керівництвом Великобританії. З метою його захоплення був розроблений план операції «Абстеншн». Відповідно до нього, першу хвилю десанту складали 200 командос, доставлених до острова на есмінцях «Декой» та «Хіроурд», а також 25 морських піхотинців, які висаджувались з канонірського човна «Ледіберд» [7]. Ці сили мали нейтралізувати італійський гарнізон, захопити порт й зайняти оборонні позиції, очікуючи на прибуття другої хвилі десанту.

Друга хвиля десанту мала вирушити з Кіпру на наступний день після першої. Її основу складав 1-й батальйон піхотного полку «Шервуд Форестерс», а доставку забезпечували австралійський легкий крейсер «Перт», ескортний есмінець «Бонавенчер» та озброєна яхта «Розаура» [8]. Власне сили другої хвилі мали скласти постійний гарнізон острова, на якому у найближчому майбутньому планувалось організувати базу торпедних катерів. Розташування її було б вкрай вигідне, оскільки Кастельроссо знаходився лише за 80 миль від острова Родос – важливої італійської бази на Додеканезьких островах [9]. Планована висадка на Кастельроссо розглядалась як здобуття плацдарму для десанту на острів Лерос, де знаходилась найбільша італійська військово-морська база у регіоні [10].

План операції повністю розроблявся у Лондоні і тільки після завершення його розробки був наданий

виконавцеві – командуючому британським Середземноморським флотом адміралові Ендрю Каннінгемові. Він призначив день початку операції на 24 лютого 1941 р. Кораблі з першою хвилею десанту з'явилися на рейді Меджісті наступного дня, 25 лютого. Поява стала цілковитою несподіванкою для італійського гарнізону острова, який налічував усього 35 осіб, включаючи цивільних працівників та урядовців Фінансової гвардії (митниці). Ці скромні сили, зрозуміло, не могли чинити опір значно переважаючому кількісно і якісно загонові командос. Зрештою, італійці і не планували оборони Кастельроссо силами самого лише гарнізону – вони розраховували, що у разі небезпеки матимуть достатньо часу, щоб перекинути підкріплення з сусідніх більших островів. Однак британці не дали їм цього шансу. Поява двох англійських есмінців, що відкрили вогонь по берегових об'єктах, паралізувала гарнізон. Увійшовши в акваторію порту, кораблі швидко висадили командос, після чого відійшли на певну відстань від берега, щоб мати змогу надавати десантникам вогневу підтримку. Порт Меджісті був швидко опанований англійцями, а частина його захисників потрапила в полон. Однак радіостанція острова встигла передати повідомлення про ворожий десант і прохання про допомогу до командування італійських сил на Додеканезьких островах. Контр-адмірал Луїджі Б'янчері негайно вислав до Кастельроссо авіацію і дав вказівку готувати операцію для відбиття острова [11].

Невдовзі після висадки десанту у повітрі над Кастельроссо з'явилося кілька тримоторних бомбардувальників «Савойя-Маркетті» SM.79 «Спарв'єро» та SM.81 «Піпістрелло» [12]. Головним їх завданням була розвідка з метою встановлення складу ворожих сил, що атакували острів. Однак літаки несли й бомби. Під їх удар потрапив канонірський човен «Ледіберд», що перебував у акваторії порту Меджісті і не мав можливості маневрувати, щоб ухилитись від бомб. Унаслідок атаки корабель дістав ушкодження і був відісланий для ремонту на Кіпр. Загинув «Ледіберд» за кілька місяців – 12 травня 1941 р. Він був потоплений ворожою авіацією поблизу Тобрука [13].

Одночасно із скеруванням до Кастельроссо авіації розпочалась інтенсивна підготовка сил контрдесанту – італійці не збирались змиритись із втратою острова. У першу чергу на Кастельроссо перекинули невеличкий загін солдат і офіцерів (65 чол.) з 50-ї піхотної дивізії, завданням якого було проведення докладної розвідки на місцевості, визначення чисельності сил противника та позицій, які вони займають. Незабаром на острів прибули додаткові підкріплення і чисельність італійських військ на Кастельроссо досягла 240 чол. [14].

Тим часом до Кастельроссо рухались кораблі з другим ешеленом британського десанту. Вони мали прибути до острова вранці 26 лютого. Італійці не мали достатніх морських чи авіаційних сил, щоб перешкодити британському флотові. Однак до Кастельроссо були скеровані два невеликих кораблі – міноносці «Лупо» й «Лінсе» [15]. Їх поява поблизу порту Меджісті змусила командувача британським з'єднанням контр-адмірала Едварда Рінауфа відкласти висадку другої хвилі десанту до часу, поки акваторія довкола Кастельроссо буде очищена від ворожих кораблів. З цією метою до острова повторно скерували есминець «Хіроурд», однак він противника не виявив. Тим часом становище невеликого британського загону погіршувалось – італійці перекидали на Кастельроссо підкріплення. Загін у складі есмінців «Франческо Кріспі» та «Куинтито Селла», міноносців «Лупо» і «Лінсе», а також торпедних катерів MAS 546 і MAS 561 під командуванням Л. Б'янчі доставив на острів 340 бійців 4-го батальйону 9-го піхотного полку 30-ї піхотної дивізії. Крім стрілецької зброї вони мали дві 47-мм гармати, а також 81-мм міномети [16].

Висадка італійських військ відбулась на березі, протилежному Меджісті, де були зосереджені головні британські сили. Одразу після висадки італійці розгорнули енергійний наступ і швидко відтіснили противника до мису Ніфті. Дії на суходолі підтримував вогнем своїх гармат міноносець «Лупо».

Близько 23:00 26 лютого до острова підійшли британські кораблі – есмінці «Дікой» та «Хіроу». Перед ними стояло

завдання відігнати італійські кораблі й надати вогневу підтримку англійським підрозділам на Кастельроссо [17]. Невдовзі до них приєдналися легкі крейсери «Перт» і «Бонавенчер» у супроводі есмінців «Ягуар» і «Хіроу». Однак, незважаючи на зосередження поблизу Кастельроссо значних сил британського флоту, командування визнало становище військ на острові безнадійним. Англійці зрозуміли, що, навіть коли вдасться остаточно вибити з Кастельроссо італійців, утримати острів вони не зможуть. Тому відкладену відправку другого ешелону десанту скасували, а ті підрозділи, що вже знаходились на острові, вирішили евакуювати тієї ж ночі. Однак поспіхом підготовлена евакуація виявилась не зовсім успішною – частина командос лишилась на острові. Вони потрапили до полону й згодом були перевезені до табору військово-полонених в Бріндізі.

Коли ще тривала евакуація, до порту Меджісті увійшли італійські торпедні катери. Оскільки противника там уже не було, то опору вони не зустріли. Однак вранці, коли розсіявся ранковий туман, до акваторії Меджісті увійшов англійський есмінець «Ягуар», який випустив по катерах чотири торпеди. Жодна з них в ціль не влучила. Командир есмінця не наважився продовжувати бій, і вийшов у відкрите море. Там «Ягуар» зустрів італійського есмінця «Франческо Кріспі». Командир останнього через погану видимість, викликану рештками ранкового туману, припустився помилки у ідентифікації, сплутавши «Ягуар» з крейсером. Вважаючи, що перед ним набагато сильніший противник, командир «Франческо Кріспі» вирішив випустити по ворожому кораблю дві торпеди й відірватись від нього.

На британському есмінці після викриття італійського корабля оголосили бойову тривогу й командир віддав наказ відкрити вогонь з гармат. Однак жодного влучання добитись не вдалось, і кораблі благополучно розійшлись. Так завершився останній бій в операції з оволодіння островом Кастельроссо.

Поразка британців на Кастельроссо стала одним із нечисленних прикладів цілковитого фіаско в історії союзницьких десантних операцій, а також однією з небагатьох

поразок, що зазнали від італійців. Прем'єр-міністр В. Черчилль так само, як і командувач Середземноморським флотом Е. Каннінгем були глибоко вражені цією поразкою: хоч вона не мала жодного стратегічного значення, однак стала для англійців цілковитою несподіванкою [18]. Острів Кастельросо знову опинився в руках британців восени 1943 р., вже після капітуляції Італії. З того часу острів піддавався систематичним інтенсивним бомбардуванням німецької авіації, що завдали значних руйнувань інфраструктурі. Зрештою, на початку 1945 р. останні 500 мешканців острова і солдатів були евакуйовані на Кіпр і до сектору Гази. Кастельросо лишився безлюдним до кінця війни.

1. Archivio Ministero della Difesa Repubblica Italiana, L'Ufficio Storico, Roma, Comando del Corpo di Stato Maggiore – Riparto Operazioni – Ufficio Coloniale, f. 356.
2. Archivio Ministero della Difesa Repubblica Italiana, L'Ufficio Storico, Roma, Fondo G 33, Situazione delle forze nell'Egeo al 1 aprile 1918, k. 209.
3. Archivio Ministero della Difesa Repubblica Italiana, L'Ufficio Storico, Roma, Fondo F 4, Ufficio del Capo di Stato Maggiore dell'Esercito, Cat.1 spec.3 «Bollettini per mobilitazione speciale», k. 4.
4. Archivio Ministero della Difesa Repubblica Italiana, L'Ufficio Storico, Roma, Fondo F 4, Ufficio del Capo di Stato Maggiore dell'Esercito, «Tit. II d 1 / b. Isole italiane dell'Egeo», k. 95.
5. A. *Perepeczko*, Burza nad Atlantykami, t. 1, Warszawa 1999, 486 s.
6. G.H. *Gill*, Australia in the war of 1939–1945, series two, Navy, Royal Australian Navy 1939–1942, vol. 1, Canberra 1957, S. 198–199.
7. B. *Ireland*, Wojna na Morzu Śródziemnym..., s. 72; L. de la Serra, La Guerra navale nel Mediterraneo 1940–1943..., 177 s.
8. H.T. *Lenton*, British and Empire Warships of the Second World War..., 431 s.
9. M.A. *Bragadin*, La Marina Italiana 1940–1945. Segretibellici e scelte operative, Bologna 2011, 91 s.
10. F. *Joseph*, Wojny Mussoliniego, Warszawa 2012, 220 s.
11. M.A. *Bragadin*, La Marina Italiana 1940–1945. Segretibellici e scelte operative..., 91 s.; L. de la Serra, La Guerra navale nel Mediterraneo 1940–1943, Milano 1987, 177 s.

12. *R. Gentili*, SavoiaMarchetti S.79 in action, Carrollton 1986, 31 s.
13. *H.T. Lenton*, British and Empire Warships of the Second World War..., 268 s.
14. *F. Joseph*, Wojny Mussoliniego..., 221 s.
15. *A. Fraccaroli*, Italian Warships of World War II, London 1968, 85 s.
16. *M.A. Bragadin*, La Marina Italiana 1940–1945. Segretibellici e scelteoperative..., 122 s.
17. *M.S. Sobański*, Brytyjskie niszczyciele od «Amazona» do «Ithuriel», cz. 1, Tarnowskie Góry 2012, 62 s.
18. *F. Joseph*, Wojny Mussoliniego..., 221 s.; B. Ireland, Wojna na Morzu Śródziemnym..., 72 s.

Надійшла до редакції 10.09.2014 р.

Рецензент: *Харук А.І.*, доктор історичних наук, професор, зав. кафедри гуманітарних наук, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

Франц М.

**ОПЕРАЦИЯ «АБСТЕНШН» – НЕУДАЧНАЯ ПОПЫТКА
ОВЛАДЕНИЯ ОСТРОВОМ КАСТЕЛЬРОССО В 1941 г.**

Статья посвящена одному эпизоду боевых действий Второй мировой войны на Средиземноморском ТВД – попытке захвата острова Кастельроссо. Проанализированы причины, побудившие к осуществлению операции. Рассмотрено планирование операции «Абстеншн» и её проведение.

Ключевые слова: Вторая мировая война, Средиземноморский ТВД, морская десантная операция.

Franz M.

**OPERATION «ABSTENTION» – A FAILED ATTEMPT TO TAKE
CONTROL OVER CASTELROSSO ISLAND IN 1941.**

The article is devoted to one of the Second World War military episodes on the Mediterranean theater of war – attempt to capture the Island Castel Rosso. The reasons which led to the implementation of the operation were analyzed. The processes of scheduling and implementation of the «Abstention» operation were considered.

Key words: World War II, the Mediterranean theatre of War, sea landing operation.